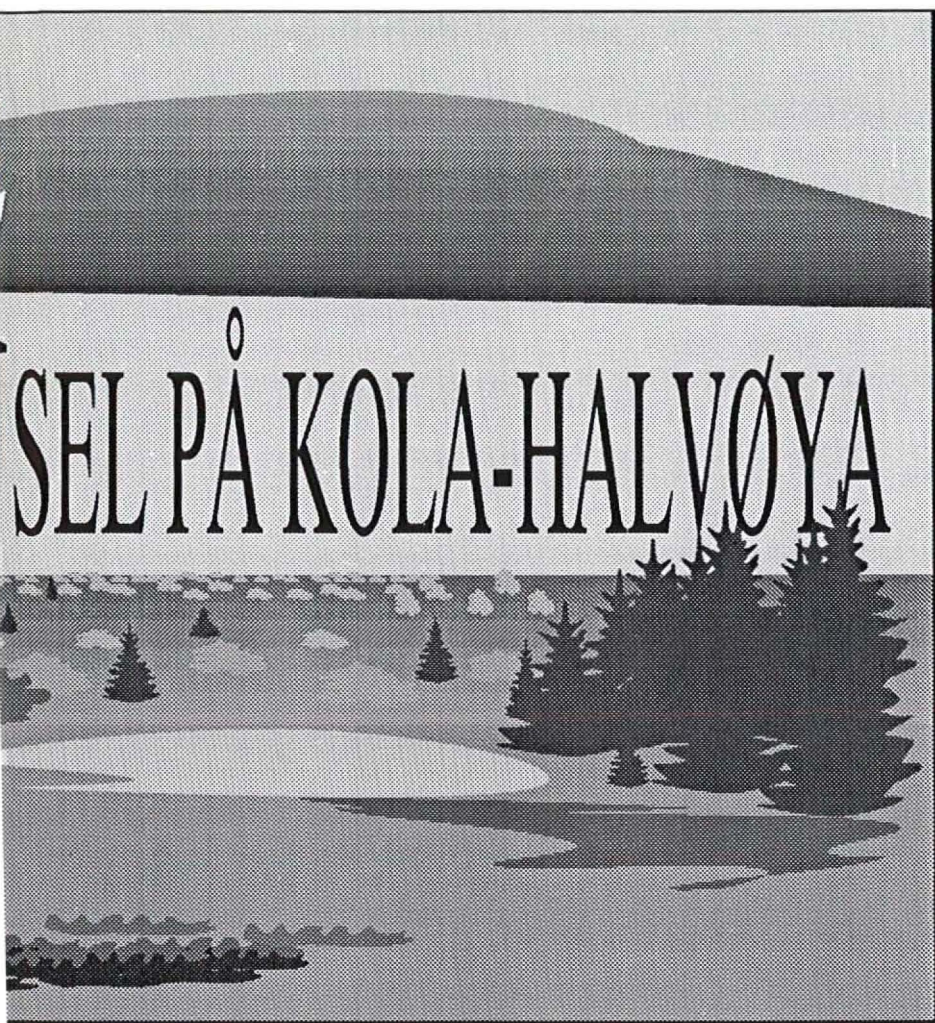

Tekst og foto: *Astrid Haugen og
Hans Vidar Ellingsen*

Planlegging og tur

Hvem har vel ikke som mineralsamler lest om eller hørt om de store mineralrikdommene på Kolahalvøya. I oversiktene over nye mineraler har det stadig vekk dukket opp navn med umiskjennelig russisk ortografi, og Kola med de velkjente Lovozero- og Khibinamassiver

har vært angitt som lokalitet for mange av dem. Så smått dukker det opp en del stuffer fra Russland og Kola i samlermiljøet også i vårt hjemlige samlermiljø, og det er ikke fritt for at nysgjerrigheten pirres og reiselysten våkner.

Hittil har - av velkjente årsaker - tilgjengeligheten til mineralrikdommene på stedet vært nærmest umulig for amatører og samlere utenom Sovjetunionen. Men etter de store omveltninger i øst, har allting forandret seg, og ivrige oppkjøpere og samlere har endelig

fått de mulighetene de lengtet etter. De første samlere gjorde sine ekspedisjoner siste år, og etterhvert som turistnæringen gror frem på Kola, ventes det at mange finner veien dit, tross lange avstander og strabasiøse forhold.

Tidlig på vinteren begynte mikrobene å snakke om at det skulle vært moro å ta seg en tur til Kola, ennå mens det ikke er saumfart og gjennomgravet av så altfor mange steinsamlere. Tenk å få anledning til å gå i jomfruelig terreng, kanskje finne pegmatitter som ikke var innhule av års iherdig banking og grave i skjerp som det ennå fantes urørt materiale i. Dette er jo enhver amatørs drøm. Vi hadde ingen klare forestillinger om hva en slik tur ville innebære, men de to pionerene fra forrige år ble behørig intervjuet, og deres erfaringer notert. Deres opplevelser skremte ikke, og vi begynte å grave og spørre her og der blant kunnige mennesker for å få samlet mest mulig informasjon om forholdene der oppe.

Her er det jo ikke bare å sette i gang og pakke bilen og forvente at russisk turistnæring skulle stå parat til å ta imot ivrige norske samlere. Det gjaldt å finne frem til en turoperatør som kunne samarbeide om et passende opplegg, og den første kontakt ble tatt med PASVIK-TURIST AS i Svanvik. Arne Wikan er mannen bak foretaket, en ekte finnmarking med entusiasme og gåpåhumør og

gode kontakter over grensa. Det er helt nødvendig med gode kunnskaper og innsikt i forholdene på halvøya, så hans medvirkning skulle vise seg å være helt avgjørende for at turen kom istand og i tillegg ble både interessant, lærerik og full av opplevelser.

I løpet av vinteren og våren samlet det seg et gjeng på 7 personer som ville satse på turen, og med forenede krefter fikk vi frem et turopplegg som vi håpet skulle tilfredsstille de forskjellige interesser som var representert i gruppen. Her var samlet Mikrobene, Broder'n, Fotografen, Journalisten og Kona samt Museumsmannen, alle med eventyrlysten i blodet, mot i brystet og stål i ben og armer. Og ikke minst interesse for mineraler og bergarter, smyksesliping, samt fisking og friluftsliv generelt.

Vi ville i denne omgangen satse på Lovozero-massivet, men med en avstikker til Apatiti og Kirovsk som ligger ved sørenden av Khibina. Det var ikke fritt for at våre russiske guider og ledsagere var betenkt over å få damer med på turen, det var nok noe uvant. Senere ble damene behørig berømmet for tapper innsats av alle parter.

Etterhvert fikk vi via forskjellige veier kontakter på de mest interessante steder i området, både samlere og profesjonelle ble behørig innlemmet i listen over personer som vi ville oppsøke eller kontakte på en eller annen måte. Riktig en appetittvekker ble Oslo-besøket til Dr. A. P. Khomyakov fra Moskva i mai, som ga noen av oss anledning til å høre

på interessante foredrag om geologi og mineraler i det angjeldende område.

Så smått tok planene konkret form. Under ekspedisjoner i Russland - det hadde vi fått innprentet på forhånd - går det meste anderledes enn man har tenkt, så det gjelder å ha en god plan å avvike fra. Det ble følgelig lagt mye arbeide i planleggingen og forberedelsene. Turen ble satt til å vare i 12 dager regnet fra avreisen fra Kirkenes. Det var planlagt for alt inklusive, både guider, tolker, kjøredoninger, mat og overnatting, med utstyr som var skaffet fra Norge, men disponert av russerne. Utgangspunkt var Kirkenes, som de enkelte deltakere nådde på forskjellig vis, både med fly og bil. Det er langt til Norges østligste by, særlig med bil gjennom Sverige og Finland.

Grensepasseringene ble langdryge, men gikk til slutt greit, både inn og ut. Det tok oss to timer ved bommen for å komme inn. Vi måtte vente på grensevaktene som saumfarte en russisk buss med russere som skulle til Kirkenes og gatehandle suvenirer og slikt. Da vi endelig kom til, gikk alt høflig og greit uten noen problemer. På hjemturen fikk Museumsmannen problemer med sine mange kilo innsamlet materiale. Han måtte vise kvitteringer og papirer med priser og beløp, og det krevde megen parlamentering fra våre russiske vertsfolk for å få dette i boks. Noen pakker vestlige sigaretter skiftet eier.

I henhold til planene skulle vi ha tilhold i Revda, men en rask omlegging

fra våre verters side plasserte oss på noe som skulle være hotell i Lovozero. Vi beholdt rommene under hele oppholdet og brukte hotellet som en slags base. Hotellet var utstyrt med beskjeden komfort og selv om det var forholdsvis nytt, så det temmelig herjet ut og taket lekket når det regnet. Toalettene var mer eller mindre ødelagte og varmtvannet manglet, for om sommeren skal byens fjernvarmeanlegg repareres. Å bade badstu med bare kaldvann til å dusje i, det er noe for barske kvinner og menn. Men det hadde da en bar, hvor TV-en gikk kontinuerlig med amerikanske og tyske voldsvideoer eller russisk hardrock.

Første etappe gikk via Nikel til Murmansk, Kola's storby. Støttepunktene i aksjonsområdet skulle være Revda, Apatiti og Kirovsk som ligger i områdene inntil fjellmassivene. Fra Revda var det lagt inn en femdagers fot- og båttur med besøk av en rekke lokaliteter. Innledningsvis ble vi assistert av terrenggående kjøretøy i halsbrekkende terreng og avslutningsvis gikk det med båter på Lovozerosjøen og Seidozerosjøen. Turopplegget er vist på kartet over Lovozero-massivet, og det ble i det vesentlige fulgt, dog med unntagelse av at den siste etappen over fjellet ble lagt om til retur med båter på Lovozerosjøen til byen Lovozero. Det var det flere som var glade for.

Avstandene på Kola er store og veinettet spinkelt med nokså beskjeden trafikk. Veiene ble vel i sin tid bygget med tanke på den militære trafikken som nok

tidligere var høyest prioritert. Hovedveiene er brede og har fast dekke, men er av dårlig kvalitet. Arktiske vintre gjør saker og ting med dårlig fundamenterte veier, og det humpet og ristet så vi lurte sterkt på om vår norskimporterte Ford Transit ville klare strabasene.

Vi fikk da også punktering på turen mellom Apatiti og Revda, først på det

ene bakhjulet. Heldigvis var reservedekket i orden og problemet ble løst på flekken. Like etterpå punkterte det andre bakhjulet, og nu var gode råd dyre. Taigaen bredte seg uendelig rundt oss. Forsynet må imidlertid i sin uutgrunnelige visdom ha sett på vår ekspedisjon med særlig velvilje. Ford Transit-er på Kola antar vi har trestjerners sjeldenhet, men en sådan stoppet et par minutter etter uhellet og lånte oss reservehjulet sitt!

Det sier mye om den russiske hjelpsomhet, det var ved begge punkteringen folk som stoppet og spurte om vi

trenget hjelp. Det sier også noe om russisk innstilling til vedlikehold og reparasjon av tekniske innretninger. Det var svært mange biler som sto langs veiene med folk hengende inn under panseret for å reparere. Russerne var tusenkunstnere i å fikse og reparere og få det til å hangle i vei. Det er lite som fungerer som det skal der borte, så det gjelder å være selvhjulpne i alle situasjoner. Vedlikehold synes å være et ukjent begrep i Russland.

Transportene på Lovozero ble timer forsinket fordi det var svært vanskelig å få tre båter til å gå samtidig. Det var alltid en som streiket og trengte reparasjon, og det måtte skiftes propell

og files sikringsstifter.

Fotturen gikk i terreng som ofte kunne minne om norske høyfjellsforhold. Vi holdt oss mest over tregrensa, og det hadde flere årsaker. For det første var det lettest å gå der, men det viktigste var nok at der var myggen minst plagsom. For mygg var det myriader av, og det av den mest aggressive og blodtørstige sorten. Å blotte deler av kroppen medførte hissig stupangrep uten særlig hensyntagen til medbrakte myggmidler. Det eneste de hadde en viss respekt for, var en russisk krem med ukjent innhold som var ganske effektiv, men med sterke

advarsler mot å få det i munn og øyne. Vi fikk også stifte bekjentskap med fjell-sokken, en slags maxiknott som bet blemmer og sår i sart hud. Du verden for en velsignet lettelse en frisk bris i åpent lende kunne være. Selv om myggen andøvet godt i vinden, blåste den bort ved vindstyrke 7 og derover.

Våre russiske ledsagere bar telt og mat, og det var sørget for transport av innsamlet stein på de fleste etappene. Vi bar våre egne nødvendigheter, men disse må i slike områder kunne dekke alle eventualiteter når det gjelder vær og føre.

Geologi og mineraler

De alkaliske bergartene på Kola kommer frem som to store massiver omtrent midt på halvøya ca 155 km syd for Murmansk, som igjen ligger 240 km sydøst for Kirkenes. De danner Lovozero-massivet og Khibinamassivet som

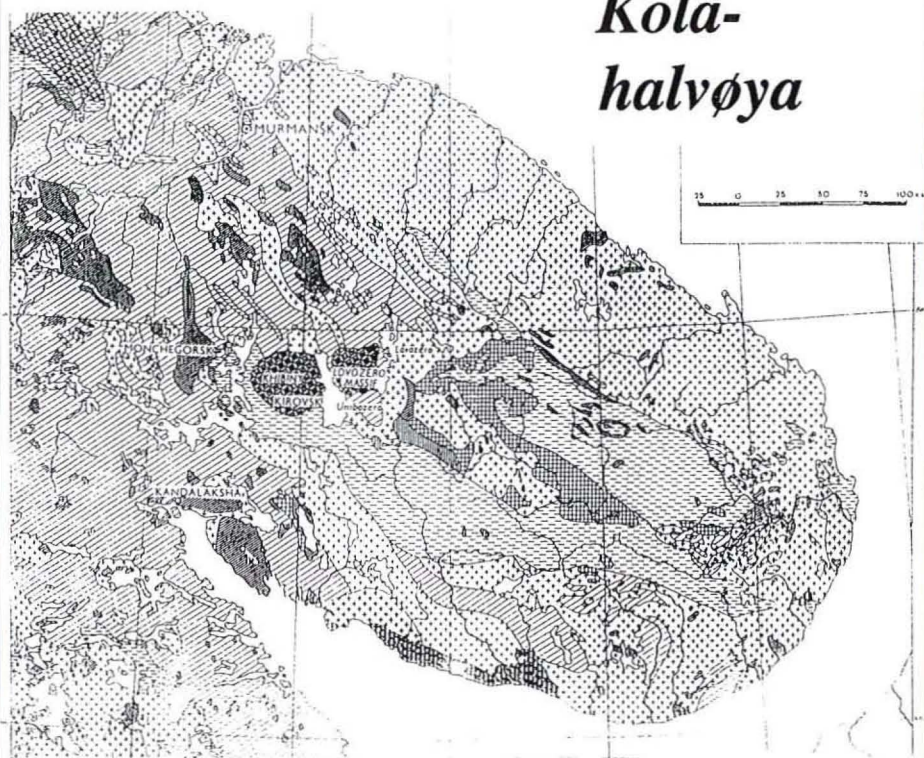
ligger tett ved hverandre, bare adskilt av den store Umbozerosjøen. Lovozero-massivet er vel 25 km i tverrmål, og Khibina-massivet noe over 40. På slutten av forrige hundreår begynte geologer å interessere seg for disse områdene, og en rekke kjente navn er knyttet til denne

pionervirksomheten, for eksempel finner Wilhelm Ramsay. Det ble tidlig klart at Kola var uvanlig rikt på mineraler, både store mengder av malmer og industrimineraler og mineraler med innhold av de sjeldne jordartene.

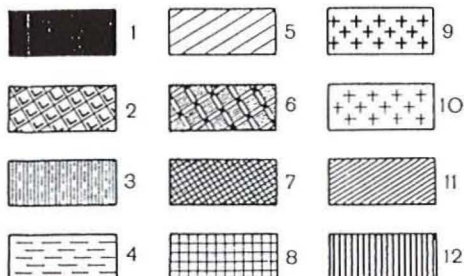
I nordøst og øst for Lovozero-massivet ligger Lovozerosjøen, som på samisk heter Lujavrr. Denne har gitt navn til de bergartene vi finner i massivene, nemlig Lujavritt. Karakteristisk for denne er dens høye alkalitet og - ved et overfladisk øyekast - de store mengder med Aegirin og Eudialytt som finnes der. Massivene er gjennomskåret av mer enn 1000 pegmatittganger som gir rike muligheter for mineraldannelser.

På en skala over alkalitet rangerer bergartene i Lovozero/Khibina aller høyest. De betegnes som hyperagpaittiske og har et innhold av alkaliske elementer på mer enn 40%. Av kjente områder med alkaliske bergarter forøvrig kan nevnes: Ivigtut på Grønland, Mt. St. Hilaire i Canada og Langesunds-

Geologisk kart over

*Kola-
halvøya*

1. Upper Devonian
2. Ordovician
3. Paleozoic
4. Proterozoic
5. Archaean
6. Nepheline syenites
7. Alkali gabros
8. Alkali granites
9. Proterozoic granites
10. Archaean granites
11. Basic rocks from Archaen
to Silurian inclusive
12. Ultrabasic Proterozoic rocks

fjorden her i Norge. De norske områdene rangerer fra medium- til høy-aggpaittiske med 25 - 40 % alkaliske elementer.

Den ekstremt høye alkaliteten gjør at Lovozero/Khibina-massivene er ganske enestående når det gjelder mineraldannelse, og området er blant de mest mineralrike i verden. Man regner med at det finnes bortimot 500 forskjellige mineraler der, som inneholder i antall over halvparten av alle grunnstoffene i det periodiske system. Siden 1890 er det bestemt hele 105 nye mineraler herfra hvorav over 70 siden 1970.

I disse fjellene drives det en god del gruvevirksomhet etter de såkalte sjeldne jordartselementene (REE), blant annet i Karnasurt og i Umba. Hovedmineralet er Loparitt som ligger i vidt utstrakte lag i bergarten.

Den geologiske forskningsvirksomheten i området er betydelig, og det vil derfor også i fremtiden dukke opp nye mineraler fra massivene på Kola. Det ligger allerede mineraler inne hos kommisjonen for godkjennelse.

Nu er det imidlertid slik at av de mange mineralene er det rundt 40 som er ustabile ved normale atmosfæriske forhold, d.v.s. de går mer eller mindre langsomt over til å bli andre mineraler enn de opprinnelig var. Rundt 20 av mineralene er løselige i vann, slik som f.eks. VILLIAUMITT. Slike finner man naturlig nok bare dypt nede i gruvene eller i borekjerner fra undersøkelsesvirksomheten.

Eksempler på dette er bl.a.:

PARAKELDYSHITT

—>KELDYSHITT

—>HYDROKELDYSHITT.

VUONNEMITT

—>EPISTOLITT.

EUDIALYTT

—>SIRSINALITT

—>LOVOZERITT.

LOMONOSOVITE

—>MURMANITE.

Alt dette gjør at mineralsamling ute på åpne tipper og i gamle skjerp blir noe begrenset, og i håndstykkene derfra ser vi ofte "negativene" etter mineraler som en gang har vært der.

De forekomstene vi besøkte viste seg å være flittig besøkt fra før, og det var ikke spesielt lett å finne de helt store knallstoffene. Vi traff bl.a på et russisk team av unge geologer som samlet for et eller annet museum, og akkurat denne forekomsten var dermed opptatt.

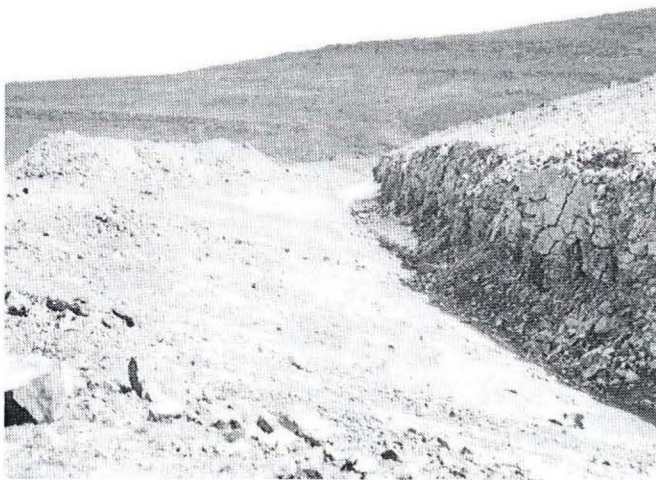
Det er jo også slik at første gangs besøk på en forekomst sjelden bringer de store resultatene. Man må lære mineralene å kjenne og ikke minst hvilken matrix de forekommer i før de blir sving på sakene.

I planene var det lagt opp til å besøke gruvene i Karnasurt og Umba. De beste stoffene finner man jo nede i gruvene, så det hørtes spennende ut og vi så med forventning frem til dette. Men som så meget annet ble planene lagt om da det til slutt ikke var mulig å få tilgang til gruvene.

Et besøk i Kirovsk og Apatiti var imidlertid lagt inn, og det var umaken

verdt. Her i utkanten av Khibinmassivet ligger de største forekomstene av apatitt i verden, og begge byene er bygget opp rundt 1930 for å utnytte denne ressursen. Norsk Hydro får mesteparten av sitt behov for apatit dekket fra gruvene her, og selskapet deltar også i et industrielt og økonomisk samarbeide med russerne om utvinning og foredling av ressursene.

Vi fikk anledning til å komme ned i den gruv som Hydro har eierinteresser i. Her drives det intens virksomhet, tildels med nyere teknologi som gir bedre effektivitet. På tippene hvor det kjøres utsideberg er det muligheter for funn av

et stort antall, tildels også meget sjeldne mineraler.

Vi besøkte en av de store ekspertene på disse alkaliske bergartene - Dr. A. P. Khomyakov som er nevnt tidligere - i hans laboratorium i Kirovsk. Han er hjemmehørende ved et stort institutt i Moskva, men arbeider om sommeren i Kirovsk. Han har alene eller i samarbeid

med andre bestemt over 60 nye mineraler fra disse områdene i løpet av de siste ca 20 årene, og vi ventet å få se et større laboratorium med masse instrumenter og greier. I et lite kott i en av de gamle tregårdene i byen fant vi laboratoriet. Det hadde grove hyller av uhøvlet plank og tre mikroskoper, og var rett primitivt. Men i hyllene lå det mengder av unike sjeldenheter.

Khomyakov viste oss museet i Kirovsk som er under oppbygging og allerede meget severdig. Det forteller meget illustrativt om de forholdene denne virksomheten ble bygget opp under i 30-årene og frem til idag. Her skal blant

annet alle de nye mineralene som er bestemt fra massivene stilles ut. De hadde omhyggelig tatt vare på vår og andre nordmenns korrespondanse, og var tydelig stolte av å få oppmerksomhet. Khomyakov ble også med oss på innsamling på tippene til gruvene i Yukspor. Det å ha en kjentmann

av hans kaliber med på innsamlingen var både lærerikt og ikke minst utbytterikt

Både i Apatiti og i Revda kom vi i kontakt med en rekkesamlere, som hadde meget avanserte, omfattende og praktfulle samlinger på soverom og i stuer. De var mer enn gjerne villige til å avhendet stuffer mot dollar, men prisene var satt etter vestlig målestokk, både ameri-

kanere og tyskere hadde vært der før oss. Vi handlet inn det vi turde, med frykt-somme tanker rettet mot tollvesener og andre syndere.

Summa summarum fikk vi da med oss en god del mineraler. Av det vi selv kunne finne på forekomstene, kan vi nevne i fleng:

- > Eudialytt i gode krystaller, både mikro og store,
- > Lorenzenitt (russerne kaller det fremdeles Ramsayitt) i perfekte krystaller opp til 5 cm,
- > Gerasimovskitt, Vuonnemitt/Epistolitt og Seranditt i Ussingitt,
- > Lamprofyllitt, Astrophyllitt, Magnesium astrophyllitt,
- > Murmanitt, Narsarsukitt,
- > samt mange, mange fler.

Innkjøpene ble svært individuelle alt etter hver enkelt sine interesser og spesialiteter. I alle fall ble våre respektive samlinger beriket med mange godbiter.

Landet

Kola er en stor halvøy, i areal hele 120 000 km² eller 2.5 ganger Finnmark. Den strekker seg mellom Barentshavet og Kvit-sjøen og var tidligere en av Sovjet-republikene, men er nu en del av Russland. De områder vi fikk anledning

til å stifte bekjentskap med blir jo beskjedne i forhold til hele den mektige halvøya, med tundra i nord, store vidder og skogområder lengre sør, med fiske-rike elver og mineralrike fjell. Men noe fikk vi da med oss.

Landskapet er stort sett flatt - mellom 150 og 200 m over havet - med godt nedslippte og avrundede åser og drag. I nord veksler det mellom snaue vidder, furumoer, myrer og skog, mest småvokst bjørk og gran. I de sentrale deler var det mest tettvokst blandingsskog. På mange måter kunne landskapet sammenlignes med finnmarksvidde ispedt Femundtrakter med overgang til Østerdal. En god del vann og innsjøer lå skvettet utover og brøt enstonigheten. Over dette reiste de to mektige tvillingmassivene Lovozero og Khibina seg 6-700 meter over taigaen, med toppene opp i mer enn 1200 meter over havet. Her lå snøen i skråningene. På de store myrstrekningene gikk folk og plukket multer og samlet sopp, og her og der sto

en fisker i vannkanten.

Den militære tilstedeværelsen var ennå svært markant, særlig nord i landet. De fleste bebyggelser som vi passerte viste seg å være militære forlegninger, og på nesten hver bakketopp sto en eller annen militær innretning med antenner, radaranlegg, bunkere eller noe slikt. For etpar år siden hadde man ikke tilgang til disse områdene, og selv idag må de innfødte ha særskilt tillatelse til å ferdes her. Ennå er det en passkontroll når vi passerer det indre grenseområdet, men vi merket ingenting til restriksjoner forøvrig. Vi måtte bare være nøyaktig med å overholde frister og betingelser i våre visa, ellers måtte vi ha reist til Moskva på egen regning for å kunne returnere hjem til fedrelandet.

Under den andre verdenskrigen gikk Petsamofronten her, midtveis mellom Kirkenes og Murmansk. I over tre år forsøkte tyskerne å ta Murmansk, som ble energisk og med bitter beslutsomhet forsvart av russerne. Murmansk var jo av stor strategisk viktighet som den isfrie havn og pustehullet mot verden, hvor konvoiene losset sitt krigsmateriell. Et stort minnesmerke er reist der hvor tyskerne ble stoppet i blodige slag, hvor mer enn 25 000 russere falt. Krigen opptar nok folk - i alle fall de styrende - en god del. Det vrimler av minnesmerker i byene og på landet, og i museene er hele avdelinger viet krigen.

Lovozerosjøen er en av de større sjøene på Kola. Den strekker seg 57 kilometer lang nord og øst for Lovozeromassivet i et flatt og skogbevokst land-

skap. Sjøen er bare 30 m på det dypeste og ellers full av skogbevokste øyer, odder og nes. Den er meget vakker, med utsikt til fjellene i vest. Folk i Lovozero hadde tilsynelatende båt hver eneste en, og de ble flittig benyttet. Her drev befolkningen jakt og fiske, og her fisket også vi sik og kokte herlig fiskesuppe til kvelds av hele fisker, små og store.

Skåret dypt inn i selve Lovozeromassivet lå Seidozerosjøen - Kola's vakreste - omgitt av høye fjell og med markerte dalfører på begge sider. Dalene var skogbevokste, like under snau-fjellet, og det ble fortalt at i hver av dem hevdet en bjørn sitt territorium. Seidozero og området rundt var lagt ut som nasjonalpark, og det med utvilsom berettigelse ut fra naturskjønnhet og særpreg.

Klimaet kunne minne om trøndersk sommer, kanskje med noe raskere skiftninger mellomsvettssommervarme, striregn og kjølig nordvest. De som har vandret på Hardangervidda ville til en viss grad ha kjent seg igjen i så måte. Vi var heldige under fotturen, skurene kom om natta mens dagene var solrike og varme. Den siste båtturen på Lovozerosjøen gikk imidlertid i marg-og-ben-nordvest, og resten av oppholdet hadde vi rasktskiftende blandingsvær.

BYENE

Murmansk er Kola's hovedstad og den største byen på halvøya. Den er Russlands isfrie tilgang til Barentshavet

og Atlanterhavet og huser blant annet den store trålerflåten som opererer i Barentshavet. Byen innerst inne i den lange fjorden er på størrelse med Oslo i folketall, og er byen som turistene besøker.

Karakteristisk i bybildet er de utallige store blokkene som folk bor i. Som alt annet i landet er de nokså loslitte og dårlig vedlikeholdt og triste å se på. Ellers er Murmansk storbypreget og kosmopolittisk. Og her er det butikker, selv om de noen ganger kan være vanskelige å finne. Det hender de er skjult i vanlige blokker, i kjellere eller bak dører uten overskrifter eller reklame. Men man kan finne både kjøpesentra, valuta-butikker og butikker med norske matvarer og norsk øl.

I prinsipp skal all handel i vanlige butikker foregå med rubler. Men dollar og kroner er ettertraktet valuta og gangbar mynt i gatene og i valutabutikkene. Rubler finnes det for lite av, så det kan hende at man får problemer med å veksle dersom man tropper opp med en 1000-rubelseddel. Som man nok kan forstå var vi lite interessert i å motta på s t e m p l e d e tilgodelapper på vanlig papir som veksel-penger. Når krona står i 22 rubler på gaten (25 da vi reiste), blir prisnivået meget behagelig for oss vestlige. Et postkort kos-

ter 6 øre og porto en 16 øre. En halvliter vodka i baren i Lovozero kom på kr. 4.50 og overnattningen kostet kr 3.60 pr person og døgn.

Ved nordenden av Lovozerosjøen ligger byen Lovozero, som opprinnelig var et samlingssted for samene i området. Nu er samene mer eller mindre tvangsflyttet hit og stuet sammen i gråtriste blokker eller i små trehus rundt byen. I hagene og rundt i omegnen ellers dyrkes det poteter på hver ledig flekk, og her og der begynner de så smått å stelle og male på husene sine. Den private eiendomsrett gjør seg bemerket med sine mer positive sider. Av de kollektive fellesgoder er det meste ødelagt og ligger som skrap rundt og i byen. Det er utrolig hvor mye skrot det kan bli i en by hvor tilsynelatende ingen tar vare på ting og hvor vedlikehold er et ukjent begrep. En kan forsåvidt forstå hvorfor ting går i stykker og blir til skrot, men av og til må man spørre seg hvordan. Hvordan klarer de å ødelegge massive jernkonstruksjo-

ner og svære maskiner på en slik måte? For å få frem de nærmest surrealistiske "kunstverk" av forvridde jernstengersom fantes på skraplassene må de ha tatt tungt maskineri i bruk.

Revda er en eldre by med en god del trehusbebyggelse som har fått et vedheng i form av en nyere by bygget opp for å huse gruvarbeiderne som driver gravene i Karnasurt og Umba. Også her finner vi de store, triste blokkene med små leiligheter, hvor balkongene til dels er bygget inn og tatt i bruk som en utvidelse av leilighetene. I Revda er de faktisk i ferd med å bygge seg ny kirke. Museet gir et godt innblikk i liv og virksomhet i disse arktiske områdene frem til idag.

Apatiti og Kirovsk ligger ganske nær hverandre isørvestre hjørnet av Khibinamassivet. Begge er bygget opp i 30-årene for å utnytte de enorme mineralressursene som finnes i apatittgruvene. Kirovsk har fått navn etter Leningrad-politikeren Kirov som ble myrdet av ukjente grunner og av ukjente personer. Stalin benyttet mordet til å utrydde hele Trotskygruppen, men Kirov er i ettertid blitt rehabilitert og har fått byen oppkalt etter seg. Det var han som

på slutten av tyvetallet begynte å interessere seg for disse områdene og som så verdien av mineralene der inne

i fjellene, og som satte igang utbyggingen av byen og området.

Både Apatiti og Kirovsk er byer med rundt 60-70 000 innbyggere hver, og de har en betydelig industriell virksomhet. Bybildene preges av de store anleggene for behandling og foredling av råstoffene. Ellers har vi også her de vanlige storblokkene som huser befolkningen.

I Kirovsk finnes områdets eneste kirke, en vakker trebygning som er blitt bygget for noen få år siden av materialer fra de eldste husene, som nu er i ferd med å bli revet. Kirken er overdådig utsmykket i ortodoks stil med gamle ikoner og andre kostbarheter som de har greid å bevare. Da vi kom, holdt de på å vie et ungt ektepar, så vi fikk også være med litt på de seremoniene. Det var i det hele tatt flere tegn på at folk fortsatt er religiøse og at kirkene igjen får oppmerksomhet i gamle Russland.

Her som overalt ellers er det skrot, både i byene og omgivelsene. Og bebyggelsen ser gammel og loslitt ut enda

før den blir tatt i bruk etter byggingen. Dersom by og land skulle blitt bragt opp på skandinavisk standard av ryddighet og velstelthet, ville det skapt arbeidsplasser i millionklassen for mange år fremover. Fravær av farger er påfallende. Det kan være greit å slippe vestlig påtrengende og grell reklame overalt, men litt farge hadde nok gjort byene mere attraktive.

FOLKET

I tidligere tider streifet den samiske befolkningen i hele området som omfattet både Nord-Norge, Nord-Finland og Kola. Grensene ble trukket sent, men hadde på det tidspunkt liten praktisk betydning for befolkningen. De måtte følge reinen mer enn grensene. Langs kysten i nord var det også en norsk befolkning av nybyggere som etterhvert ble utryddet eller tvangsforflyttet av Stalin. Etter verdenskrigen ble Kola så og si hermetisk lukket for å beskytte den omfattende militære aktiviteten som ble bygget opp.

Kola er svært tynt befolket. Det meste er samlet i et belte langs akse Murmansk-Kandalaksha, hvoren rekkesamfunn er bygget opp omkring gruvedriften og smelteverkene. Gruvearbeiderne hører til de best betalte i Russland, men de har kort levealder. Industrialiseringen førte til at russere og ukrainere flyttet hit for å arbeide i gruver og smelteverk. Samene ble samlet sammen i

Lovozero og plassert i gråstygge blokker eller primitive treboliger. Kulturelt forfall med rotløshet og alkoholisme ble resultatet, akkurat som på Grønland.

Det er i det hele tatt ganske skremmende å se et land og et folk i en slik grad av moralsk og holdningsmessig oppløsning og forfall. Etter to generasjoner med en totalitær styreform som tross alt ga en form for sikkerhet og trygghet i en ufri tilværelse, er folk blitt kastet inn i en slags frihet med en usikker og utrygg livsform som de tilsynelatende har vanskelig for å finne seg til rette i. Når de nu har tilgang på vestlig kultur, ser det ut til at de har valgt de mest dekadente former som gir seg utslag i voldsvideoer og rock. TV-ene står kontinuerlig på over alt og sprer grøss og gru i bilder og toner.

I byene sitter det folk på gatehjørner og plasser som vil selge ett eller annet. Gamle kvinner sitter der med en eller to flasker vodka som de vil selge, og ellers går det i diverse varer - mest klær og sko - som selges fra margarinkasser og lastebiler. Svermer av unger og voksne dukker opp og vil selge kort og pins så snart vestlige turister viser seg. Alle vil gjøre seg rike, men det skal tydeligvis skje gjennom å selge til hverandre. Arbeide og produksjon av verdiene ser ut til å komme senere i rekken av tiltak. Vi skulle etter avtale besøke en privat fabrikk i Lovozero som laget skinnvarer. Men eieren var full og sov ut rusen den dagen.

Russerne er jo kjent for vennlighet og gjestfrihet, og vi fikk til fulle bekreftet dette omdømme. Våre vertsfolk som

samarbeidet med Pasvikurist, gjorde en formidabel innsats for at vi skulle få et godt utbytte av turen. Dessverre er det få som snakker noe annet enn russisk, bare kremmerne på gaten hadde lært seg enkelte norske ord og vendinger. Det er godt å ha med tolk som kan engelsk, men ellers går det jo bra med finger- og kroppssprog. Alle arrangementer ble energisk gjennomført og de fleste ønsker oppfylt. Det var sørget for både mat og drikke av rimelig god kvalitet, men noen av oss fikk problemer med magen. Og man skal ikke forsøke å følge russere når de setter igang og drikker vodka.

MILJØ OG NATURVERN

De fleste har gjennom aviser og fjernsyn fått et visst innblikk i de miljømessige forholdene på Kola. Nifse bilder av avsvidde landskap slik man forestiller

seg at de kan være etter et atomangrep, har versert i media. Ett av disse områdene ligger ubehagelig nært opp til vårt eget land, fra Pasvikdalen ser vi skorstener og røykskyer fra Nikel. Vi vet også at Norge har engasjert seg i problemene gjennom å tilby hjelp og assistanse

både med penger, teknologi og ekspertise.

Vår ekspedisjon førte oss forbi noen av de verste områdene, og vi må si at virkeligheten overgikk vår forestillings-evne. Nikel er ille med kvadratkilometer med ødelagt skog. Enkelte strøk var blitt utsatt for skogbrann og eneste synlige forskjellen på disse og området forøvrig var at skogbunnen var svart der det hadde brent. Ellers sto den avnålede barskogen som skremmende nødsrik opp mot disen.

Redaktøren i "Bergverksnytt" bemerket at han ved synet av dette lurte på om han var havnet i feil tidsskrift!

Men om Nikel var ille, så var det flere ganger verre i Monchegorsk, også en av gruvebyene på Kola som vi passerte på vei til Apatiti. Her hadde svovelrøyken fra skorsteinene tatt knekken på enda større arealer av skog. Det er vanskelig å forestille seg hvordan det skal la seg gjøre å reparere på disse skadene. Selv om naturen jo egentlig er fantastisk til å

hele seg selv, får den ingen sjanse. Anleggene er umoderne og nedslitte, men de vil måtte gå for å skaffe landet inntekter og valuta og menneskene arbeide. Men det potensiale markedet for teknologi og ekspertise på miljøvern er overveldende, flaskehalsen er å finne tilstrekkelig med penger i systemet.

Folks totale likegyldighet overfor det å ta vare på og pleie den jord og de verdier de har fått seg tildelt, er skremmende. Det ligger skrot og søppel overalt, selv høyest i fjellet er det rustne hermetikkbokser og knuste flasker. Ett er i hvertfall sikkert: Det gamle regimet fremelsket ikke folks fellesskapsfølelse og kollektive samvittighet ovenfor de materielle og ideelle verdier de ikke eide selv.

Et eget kapittel kunne vært viet russiske toaletter, men det temaet skal vi - av estetiske grunner - ikke utdype nærmere. De av oss som fikk ugreie med tarmfloraen, vil nok med særlig innlevelse kunne fortelle om tilstandene der, men det bør skje i lukket lag.

EPILOG

Vi glemmer aldri den følelsen det er å komme tilbake til Norge og Skandinavia etter en slik tur. Rene toaletter som virker, veier som bilen nærmest flyter av gårde på, velstelte hus med plener og friserte hager, farger og harmoni gjør et sterkt inntrykk etter å ha vært på reise i

Russlands byer og steder. Vel er det meget som kan forbedres i vårt langstrakte land, men det likevel er et umåtelig godt land å leve i. Og det er ikke fritt for at man blir både sentimental og patriotisk på hjemturen gjennom Norge, Finland og Sverige.

Samtidig går tankene til et stort og sympatisk folk som sliter og har store problemer. Til mennesker i sosial og økonomisk nød som strever for å finne fotfeste og en trygg tilværelse i en uvant og utrygg frihet. Vi ser med stor forståelse og sympati på de engasjementer som folk i våre nordligste fylker og i landet forøvrig har satt igang for å hjelpe våre naboer.

Fotos:

side 166. På fottur ledet av "Sasha"

side 167 : Matpause

side 170: Slik har de brutt frem
Loparditten som ligger i dmykke skikt

side 171: Lovozeromassivet
hever seg opp over taigaen

side 173: Bybilde fra Lovozero

side 174: Fra apatittbruddene i
Kirovsk

side 176: Her leter vi lorenzenitt
og eudialytt